

TÖBB, MINT KRITIKUSI ÖNPORTRÉ

Páll Árpád: *Színházi világtájak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1987

Számomra mindig egyszer: megejtő és elszomorító is — talán mert az ember saját sorsát és helyzetét látja, önmagára ismer —, amikor egy színházi kritikus, mit sem törődve saját szükségleteivel, arra vállalkozik, hogy egy kor, néhány évtized világ-színházi panorámáját fesse ebből a világszínházi körképéből nálánál még kevesebbet ismerő olvasói ele. Egyszermind hősies és sziszifuszi vállalkozás, amit ha csak elenyésző töredékében is sikerül megvalósítani, máris figyelmet, elismerést érdemel. Ilyen elismerés szándéka iratja velem a romániai Páll Árpád könyvének ismertetését, bemutatását. Azt a kritikust kell látni és tisztelni Páll Árpádban, aki egy nem is különösen kiemelt pontról, nem szembetűnő magaslatról kívánja, próbálja megismerni és látja szükségesnek olvasóinak bemutatni napjaink, néhány évtized színházi világtájakait. Néhány külföldi út színházi élményét néhány esztivál tapasztalatát, néhány neves külföldi együttes vendégjátékát örökíti meg, de figyelme, tekintete ekkor sem kerüli el a hazai, a román, de elsősorban a romániai magyar színháztörténetet, melyről a kötet legtöbb írása készült.

Szerkezetileg két nagy fejezetre tagolódik Páll Árpád könyve, a Színháztörténeti és esztétikai adalékok című első részben olvan általános jellegű cikkeit válogatta, amelyekben a dramaturgia biztos támpontjait keresi (Sztanyiszlavszkij vagy Brecht?), a színházi profilról erről a szükséges, de vagy túl merev, vagy megtöghatatlan fogalomról, jelenségről úpréng, egy igazgatóválság hátterét vizsgálja, az örökség rejtett tartalékaira figyelmeztet, bizonytalankodás helyett kísérletezésre szólít fel, az időszzerűség mibenlétét kutatja, a látvány és a szó kapcsolata érdekli, a színikritika és a színházak viszonyát jellemzi, illetve a különféle mércékről ír. Elmeleti kérdések foglalkoztatják, de ezeket mindig a napi színházi gyakorlattal való

szoros összefüggésben, kapcsolatban próbálja megérteni, magyarázza. Erénye, hogy a színháztörténet szempontjából jelentős problémákat nem egyoldalúan szemléli, nem abszolutizál. A híres Sztanyiszlavszkij-módszertől erényei mellett leszögezi, hogy „a világ látzatának megteremtésére” nem kizárólagos színházi rendszert kínál, csak bizonyos drámatípusok esetében alkalmazható (Csehov, Ibsen, Hauptmann), s „az idők folyamán a további fejlődés akadályává változott”. Ugyanakkor azonban Páll Árpád nem veszi észre, hogy a Páncélvonat című szocrealista Ivanov-dráma esetében nem a módszer, hanem a mű jellege miatt nem érvényesülhet, nem alkalmazható a Sztanyiszlavszkij-féle elemző-felkészítő rendszer. Mások adós marad olyan fogalmak — pl. intellektuális színháztörténet — pontosságával, amelyeket előszeretettel használ, de képlékenységük miatt legalább egyszer értelmezni kellene őket az olvasó eligazítása érdekében. Mivel az egyes írásokat az idő folyamán a szerző átdolgozta, kiegészítette a szövegek szemlélettörténetre utalva nyújtanak színház- és színháztörténeti képet is.

A kötet második, Hagyományos és nemhagyományos színház címu fejezete előadásismertetőket, kritikákat tartalmaz. Még a kifejezettebben elméleti jellegű írások egyikében olvasható, hogy Páll Árpád szerint a „színbírálat nem mas, mint alkalmazott, azaz: gyakorlati: színházesztétika”. Ennek az elvnek megfelelően igyekszik hasznosítani felhasználni elméleti ismereteit, ami elsősorban Iamási lírai játékaikról a drámaíró Süő Andrásról és a rendező Harag Györgyről készült írásaiban mutatkozik meg, s néhány amerikai dráma alapján készült előadáskritikában, illetve három BITEF-ről írt tudósításában. Impozáns a vitaközpontok, érvelésmentes, jóllehet amit a különféle mércékről készült írásában mintegy leszögez,

megfellebbezhetetlenül, hogy a „kritikának csak egyfajta mértékegysége lehet: a korszerű marxista—leninista színházesztétika mércéje”, annak érvényesítését inkább nem látjuk, mint látjuk, talán mert ez is olyan fogalom, amit a szerző csak használ, de önmaga számára sem pontosít, nem mélyít el kellően, nem tesz feismerhetővé.

Hiányosságai ellenére is egy, a pályán évek óta jelentős mérték jelen levő színikritikus arcképe, gondolatvilága, kritikusi egyénisége rajzolódik ki, s ez a portré bizonyos vonatkozásban a romániai magyar színházesztétikát és színházi gondolkodást is dokumentálja.

G. L.

S Z Í N H Á Z

22. BITEF: KETTŐ A TIZENEGYBŐL

Az arckép. — Részegként a színpadon nem dülöngélni nehéz vagy hadonászni, esetleg zavarosan, összefüggéstelenül beszélni, mert nem az alkohol kiváltotta természetellenes gesztusok, beszéd utánzása jelent problémát, hanem annak a belső állapotnak a kifejezése, ami ugyanúgy jellemzi a részeg embert. Azért nehéz és hálátlan részegzet játszani, mert a színésznek elsősorban azt a belső ürességet vagy a lélek elbizonytalanodását kell érzékeltetnie, amely csak azután mutatkozhat meg, hogy az alkohol eltünteti, megszünteti a megnyilatkozást gátló körülményeket. A részegség nem azért szerencsétlen állapot, mert az ember mozdulatai szétszórtakká lesznek, mert természetellenes viselkedésünk, hanem elsősorban mert a mesterségesen feloldott gyávaság, félszegség csak nagy belső küzdelem után vált át bátorsággá, elszántsággá. A részegség látható, jól ismert jeleinél ellentmondásosabb a belső állapot. A színésznek is tehát, hogy hiteles részegzet állítson elénk, nem a részeg ember mozdulatait kell tökéletesen elénk idézni, hanem a részegséget kiváltó belső okot: belülről kell hitelessé tennie a részeg embert. Ahogy a megcsalt, de tehetetlenségre kényszerített férj szerepében Kézdy György tette a szolnoki Csáth-előadásban, a *Janikában*, melyben a szemünk előtt mállott szét a megalázott és tehetetlen férfi lelke.

Legújabb színművében, *Az arcképben* Sławomir Mrożek is a lélek váltságát ábrázolja két részeg barát történetében. Bartodziej azzal a szándékkal keresi fel a börtönből nemrég szabadult Anatolt, hogy ez fizessen neki vissza, amiért 8 másfél évtizeddel előbb, a negyvenes évek végén feljelentette. Csakhogy ezt megmondani, mégha Bartodziej hosszú lelkiismeret-furdalása során öntudatlanul is készült erre a pillanatra, nem könnyű. De segít az alkohol. A két barát holtrészegre issza magát. Lerészegedésük azonban — mint *A Janikában* — nem a színen történik. Bartodziej és Anatol részegen, dülöngélve, énekelve, ordítva lép a színre. S felvonásnyi jelenségük látszólag semmiben sem különbö-